

Tausta-artikkeli Pohjoisvisiosta
15.10.2009

Pohjoismainen TV-yhteistyö tiiviimpää kuin koskaan

Pohjoisvisio on luultavasti Pohjoismaiden parhaiten varjeltu TV-salaisuus. Monikaan ei tiedä pohjoismaisten yleisradioyhtiöiden välisestä yhteistyöstä, vaikka Pohjoisvisio täyttää tässä kuussa jo 50 vuotta ja yhteistyö voi paremmin kuin koskaan. Toiminnan ohjenuorana on tehdä runsaasti korkealaatuisia ohjelmaa edullisesti. Saattaa kuulostaa mahdottomalta, mutta idea toimii.

Teksti: Ib Keld Jensen

Fleksnes-nimi kääntää useimpien aikuisten skandinaavien suupielet hymyyn ja nostaa mieleen kuvan epätavallisen itserakkaasta norjalaisesta poikamiehestä. Samanlaisia pohjoismaalaisia yhdistäviä mielikuvia luovat myös esimerkiksi MGP Nordic, Kontrapunkti ja Ørnen. Kaikki mainitut ohjelmat ovat syntyneet viiden yleisradioyhtiön ainutlaatuisesta yhteistyöstä, ja ne ovat keskeinen osa yhteispohjoismaista identiteettiä.

Pohjoismaisen televisioyhteistyön aloittamisesta tulee tänä syksynä kuluneeksi 50 vuotta, ja yhteistuotannot ovat menneiden vuosikymmenten aikana juurtuneet olennaiseksi osaksi yleisradioyhtiöiden toimintaa. Yhteistyön taustaorganisaationa on koko ajan ollut Pohjoisvisio, mutta sitä ei siitä huolimatta tunneta kovin hyvin. Sen merkityksestä ei kuitenkaan ole epäilystä. "Tänä loppumattoman mainosmediavirran aikana Pohjoisvision rooli on tärkeämpi kuin koskaan", sanoo pohjoismaista media- ja viestintätutkimuslaitosta Nordicomia johtava ruotsalainen professori Ulla Carlsson.

Pohjoismaisen televisioyhteistyön suuntaviivat luonnosteltiin Tukholmassa 29. lokakuuta 1959. Paikalla oli yksi nainen ja 29 tummiin pukuihin, liiveihin ja solmioihin sonnustautunutta miestä. Televisio oli viestintävälineenä vielä lapsenkengissä, ja ihastukseen uuden median mahtavista mahdollisuuksista sekoittui pikku hiljaa selkiytyvä kuva ohjelmatuotannon taloudellisista realiteeteista. Pohjoismaiset televisioyhtiöt aloittivat yhteistyön nimenomaan korkeiden tuotantokustannusten vuoksi. Heti alkajaisiksi osapuolet kehittivät yhteistyötä kuvaavan mantran, jota hoettiin 90-luvulle saakka.

"Vaihtokaupassa ei käytetä rahaa"

Näin muotoili yhteistyön keskeisen vision tanskalainen Jens Frederik Lawaetz. "Jos minä annan sinulle kolme ohjelmaa, sinäkin annat minulle kolme." Se oli ja on edelleen toiminnan kivijalka. Kun kaikki maat ovat mukana, jokainen osallistuja saa siis kolme neljä kertaa enemmän kuin itse tuottaa. Toisinaan tuotantokustannuksia ei voi jakaa viidellä, koska Norja, Ruotsi ja Tanska tuottavat enemmän ohjelmia kuin Suomi ja Islanti. Suomi on osallistunut yhteistyöhön alusta asti, mutta eroaa muista maista kielellisesti, koska vain kuusi prosenttia suomalaisista puhuu ruotsia

äidinkielenään. Islannin kohdalla rajoitteena on pieni asukasluku ja sen sanelemat taloudelliset realiteetit.

Yhteistyön tuloksena syntyy vuosittain noin 3 600 ohjelmaa. Varsinkin viimeisten 15 vuoden aikana luku on kasvanut jatkuvasti.

”Yhteistyön suurin etu on, että yhteinen kassa kasvaa paljon suuremmaksi kuin yksittäisten osallistujamaiden panokset. Sen vuoksi yhteistyö lisääntyy vuosi vuodelta. Lisäksi luovien kumppanien kanssa syntyy uusia ja innovatiivisia ideoita”, summaa Pohjoisvision pääsihteeri Henrik Hartmann.

Parhaaseen lähetysaikaan

Monet pohjoismaiset TV-draamat sijoitetaan kaikissa Pohjoismaissa parhaaseen lähetysaikaan. Pohjoisvisio on panostanut draamaohjelmiin erityisen voimakkaasti jo toimintansa alusta saakka. Tänä juhlasyksynä kadut autioituvat, kun kansa istuu kotona ja katsoo tanskalaista Forbrydelsen II -rikossarjaa. Eri maiden suuria tuotantoja ovat olleet August Strindbergin Hemsöläiset (SVT), Alexander Kiellandin Kippari Worsen (NRK), Anni Blomquistin Myrskyluodon Maija (YLE), Halldór Laxnessin Brekkukotsannál (RUV) ja Hans Kirkin Fiskerne (DR).

Televisiadraaman kautta opimme tuntemaan Max von Sydowin upeasti esittämän Oskarin ja tämän vaimon Kristinan, jota näytteli Liv Ullmann. Monet muistavat vieläkin Kristinan sanat ”Oskar, olen taas raskaana.” Tuottajana oli SVT ja sarjoina Vilhelm Mobergin romaaneista sovitettut Maastamuuttajat ja Raivaajat.

Vuonna 1982 Ingmar Bergman piirsi varsin kriittisen kuvan omasta yhteiskuntaluokastaan Fanny ja Alexander -sarjassa. Tanskan yleisradion mediajohtaja Lars Grarup ja Asia- ja kulttuuri-YLE:n ohjelmistopäällikkö Ingegerd Pesonen pitävät sarjaa pohjoismaisen yhteistyön kohokohtana. ”Fannya ja Alexanderia en unohda koskaan”, Pesonen vastaa, kun häneltä kysytään mieleenpainuvinta tuotantoa. ”Pohjoisvision ohjelmiin on helppo samastua, koska meillä pohjoismaalaisilla on paljon yhteistä ja useimmilla myös pitkä yhteinen historia.” Lars Grarup kiittelee kokemusten vaihtoa kaikilla tasoilla. Kulttuuri on avoin, koska osapuolet eivät kilpaile keskenään. ”Pohjoisvision toiminta näkyy selkeimmin siinä, että DR:n kanavilla esitetään päivittäin useita upeita julkisen palvelun tuottamia ohjelmia eri Pohjoismaista. Ne vahvistavat DR-brändiä ja erottavat meidät maamme muista kanavista.”

Fleksnes, Fanny ja Ørnen

Fannyn ja Alexanderin jälkeen Ingmar Bergman kirjoitti Hyvän tahdon. Elokuva julkaistiin vuonna 1990. SVT:n tuotantokumppaneina olivat YLE, NRK, DR ja Saksan ZDF. Suurista pohjoismaisista ohjaajista puhuttaessa myöskään Lars von Trieriä ei voi jättää mainitsematta. Hänen käänteentekevää sarjaansa Valtakunta vuodelta 1997 on lähes mahdoton kategorisoida. Lähinnä se taitaa olla ”sairaalsaiippuaa”.

Tanskalainen televisiodraama on ollut tällä vuosituohannella näyttävästi esillä myös kansainvälisesti. Tuloksena on kolme Emmy-voittoa vuosina 2002, 2003 ja 2005 sekä useita ehdokkuuksia. Menestyksen seurauksena syntyi

rikossarja Ørnen, jonka mysteerit kuljettivat päähenkilöä, islantilaistaustaista Hallgrim Ørn Hallgrimssonia pitkin Pohjoismaita ja Saksaa. Näin tuotantotiimiin saatiin mukaan myös saksalainen ZDF-kanava. Pohjoismainen televisiodraama on Euroopan väkirikkaimmassa maassa niin suosittua, että ruotsalainen, norjalainen ja tanskalainen draama ovat saaneet vakituisen lähetysajan tiistaisin.

Katsojaluvut ovat kuitenkin kaikista korkeimmat ja lähetysajat parhaimmat muissa Pohjoismaissa. Yhteistuotantoja katsoo itse asiassa yhtä moni kuin yksittäisten maiden omia ohjelmia. NRK:n televisiojohtaja Arne Helsingin mainitsee vaikuttavana esimerkkinä tanskalaisen, sodan jälkeiseen aikaan sijoittuvan Krøniken-draaman.

"Ohjelmavaihdolla ja yhteistuotannolla on keskeinen merkitys, joka vain kasvaa tulevaisuudessa", arvioi Arne Helsingin.

Rolv Wesenlundin huoleton poikamies Fleksnes viihdytti katsojia televisioruuduissa sekä kotimaassaan Norjassa että Ruotsissa, Tanskassa ja Islannissa peräti 30 vuoden ajan vuodesta 1972 lähtien.

Islannin televisiojohtaja muistaa nuoruudestaan erityisesti Fleksnesin ja Kontrapunktin. Myöhemmin suurimman vaikutuksen on tehnyt islantilaisista maisemista ammentava tanskalainen rikossarja Ørnen.

Sarjan pohjana on erinomainen käsikirjoitus, johon on punottu tapahtumia myös muissa Pohjoismaissa ja henkilöitä myös Skandinavian ulkopuolelta.

"Osa sarjasta kuvattiin Tanskan rajojen ulkopuolella, esimerkiksi Islannissa", kertoo Islannin yleisradioyhtiön RUV:n TV-johtaja Bjarni Gudmundsson.

Myös dokumenttiohjelmat houkuttelevat katsojia yli maarajojen.

SVT:n kanavajohtajalle Thomas Nilssonille tulee heti mieleen hyvä esimerkki:

"Norjalainen Hvor ingen kunne tro at nogen kunne bo -ohjelma on täällä Ruotsissa kerännyt ruutujen ääreen lähes miljoona katsojaa."

Mallia muille maille

Mutta mitä hyötyä televisioyhteistyöstä oikeastaan on? Nordicom in Ulla Carlssonin mielestä yhteistyö on niin ainutlaatuista, että sen ideaa pitäisi levittää laajemmallekin.

"On äärimmäisen tärkeää tehdä rajat ylittävää yhteistyötä ja ymmärtää vieraita kieliä. Pohjoismaiden kesken yhteistyön edellytykset ovat paremmat kuin kansainvälisemmällä tasolla – sekä televisiotuotantojen että yhteiskunnallisten kysymysten suhteen."

"Pohjoismainen julkisen palvelun malli antaa suuren tuoton suhteellisen pienellä panostuksella. Siinä on esikuvaa koko maailmalle, esimerkiksi Itä-Euroopalle, jossa mediavirta on täysin estotonta. Itä-Euroopan ulkopuolella pohjoismaista julkisen palvelun mallia ei yleisesti ottaen ymmärretä, mutta uskon tämän muuttuvan. Järjestelmä on tällä hetkellä suosionsa huipulla, mutta jatkossakin se on välttämätön kulttuurivaihdon väline", Ulla Carlsson arvioi.

Leikkimielinen kisailu ja huulenheitto veljeskansojen kesken on ollut osa yhteistyötä koko ajan. Pitkäikäisin tähän kategoriaan sopiva ohjelma oli

klassisen musiikin tietokilpailu Kontrapunkti, josta kiinnostuivat jopa ne, jotka eivät ikinä olisi valinneet levylautaselleen Jean Sibeliusia. Ohjelman värikäs juontaja Sten Broman palkitsi oikeat vastaukset aina yhtä suurella innolla: "Juuri niin, täsmälleen. Vastaus on oikein!" kaikui sekä Islannin loppumattomilla tasangoilla että Suomen tuhansien järvien rannoilla. Ohjelmaa esitettiin 25 vuoden ajan vuodesta 1966 lähtien. Bromanin kuoltua 1980 sarjaan tosin tuli seitsemän vuoden tauko ennen kuin Sixten Nordström astui juontajan saappaisiin.

MGP laajeni – ja palasi juurilleen

Kontrapunktia seurasivat muut tietovisailut, esimerkiksi Trekamp, Nelisointu ja Den gyldne pil. Nykyään ottelijoina ovat useimmiten lapset. Viiden televisioyhtiön lasten- ja nuortenohjelmaosastojen välinen yhteistyö on ollut monella tapaa urauurtavaa. Lasten omat Euroviisut eli MGP Nordic on Pohjoisvision keksimä, synnyttämä ja kasvattama lempilapsi. Kun Eurovisio-yhteistyöhön kuuluvat maat ottivat idean omakseen, Pohjoismaat vetäytyivät nopeasti pois ryhmästä ja takaisin omiin kisoihinsa. Eurooppalaisessa versiossa kilpailijoiksi valikoitui pikkuaikuisia eikä lapsia niin kuin Pohjoismaissa alun perin oli tarkoitettu.

Toinen Pohjoisvision johdolla syntynyt konsepti on Amigo, joka on myyty jopa Vietnamiin saakka. Lasten- ja nuortenohjelmissa yhteistyö on yleisesti ottaen ollut tiivistä jo monta vuotta. Yleisradioyhtiöt ovat viimeisten 18 vuoden aikana tuottaneet esimerkiksi satoja pieniä otteita arkipäivästä 3–5-vuotiaille. Tavalliset katsojat eivät pohjoismaista yhteistyötä aina huomaa, sillä lastenohjelmissa on yleensä kohdekielinen selostus ja kulttuurimme muistuttavat toisiaan niin paljon, että kyseessä voisi yhtä hyvin olla kansallinen tuotanto.

Muutaman viime vuoden aikana jo miljoona pohjoismaista lasta on hoitanut koiria monikansallisessa Hundeparken-verkkopelissä.

Yhteistyö on tiivistä myös asiaohjelmien tuotannossa. Pohjoisvisioon kuuluvat yleisradioyhtiöt tarjoavat tulevaisuudessa entistä enemmän erikoiskanavia, mikä kasvattaa pohjoismaisten laatuohjelmien kysyntää. Uudet tekniset aluevaltaukset mahdollistavat jo nykyisellään taustamateriaalin varastoinnin yhteiseen tietokantaan, ja mahdollisuuksien hyödyntäminen on vasta alussa.

Todiste siitä, että rajat ylittävä yhteistyö uppoaa pohjoismaisiin televisionkatsojiin, on Ruotsin tämän hetken suosituin TV-kasvo Fredrik Skavlan. Mistä maasta hän olikaan kotoisin? Oikein arvattu! Norjastapa hyvinkin. Tai kuten Sten Broman olisi asian ilmaissut: Juuri niin, täsmälleen. Vastaus on oikein!

Kuva:

Pylväsdiagrammi osoittaa yhteistuotantojen ja ohjelmavaihdon kehityksen lähetystunteina.

Pohjoisvision vuodet

Pohjoisvision perustivat vuonna 1959 julkisen palvelun yleisradioyhtiöt YLE (Suomi), SVT (alun perin SR, Ruotsi), NRK (Norja) ja DR (Tanska)

1966 mukaan liittyi Islannin RUV, ja myöhemmin DR:n välityksellä Grönlanti ja Färösaaret

1971 sai alkunsa Pohjoisvision sihteeristö

1988 perustettiin Pohjoisvision rahasto

1991 ilmaisperiaate lopetettiin fiktiotuotantojen osalta

2006 Pohjoisvision sihteeristö muutti Kööpenhaminaan

2009 osapuolten välille luotiin digitaalinen jakelujärjestelmä

Virstanpylväät 50 vuoden ajalta

TV-draamat

Maastamuuttajat - 1971 - SVT, NRK ja DR

Fleksnes - 1972 - NRK, DR ja SVT

Matador - 1978 - DR, SVT ja NRK

Fanny ja Alexander - 1982 - SVT, DR, NRK ja YLE

Hyvä tahto - 1990 - SVT, DR, NRK ja YLE

Sofian maailma - 1999 - NRK, DR, SVT ja YLE

Ørnen - 2004 - DR, SVT, NRK ja RUV

Saltön - 2005 - SVT, NRK ja FST5

Isabella - 2006 - YLE, SVT ja RUV

Berliner Poplerne - 2006 - NRK, FST5, RUV ja SVT

Lastenohjelmat

Ada bader - 1990 - NRK, DR, SVT ja YLE

MGP Nordic - 2008 - SVT, NRK, DR ja FST5

Asiaohjelmat

Kontiki - 1959 - NRK, DR, SVT ja YLE

De nordiske rockeres historie - 1996 - DR, NRK ja SVT

I sandhedens tjeneste - 1984 - DR, SVT ja NRK

Kongeriget Norden - 2001 - DR, NRK ja SVT

Viihdeohjelmat

Nelisointu - 1965 - DR, SVT, NRK ja YLE

Kontrapunkti - 1966 - SVT, NRK, YLE ja DR

Den gyldne pil - 1973 - DR, SVT ja NRK

Hylands hörna - 1992 - SVT